

IQBOL MIRZONING “BONU” ROMANIDA O’ZBEK AYOLINING SABR- BARDOSHI VA ICHKI KECHINMALARI TAHLILI

Asila Xaydaraliyeva Dilmurod qizi

Mirzo Ulug’bek nomidagi O’zbekiston Milliy universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Iqbol Mirzo qalamiga mansub “Bonu” romani qahramoni Bonuning yaqinlaridan ko’rgan xiyonati, razillik, ikkiyuzlamachilik, insofsizliklarga qanday javob qaytargani; mustahkam iymoni, or-nomusi, iffati yo’lida kechirgan qiyinchiliklari, ichki kechinmalari tasvirlangan.

***Kalit so’zlar:** maktub, retrospektiv syujet, erka ma’suma, Choliqushi, qiz tarbiyasi, “oq pes”, haqiqatgo’ylik, bolaning begonasi, favqulodda matonat, sms, Olmos, e’tiqod, saraton, o’zbek ayoli, bobo meros, favqulodda matonat, o’lim changali, baxtli kunlar eshigi*

ABSTRACT

This article describes how Bonu, the hero of the novel "Bonu" written by Iqbal Mirza, responded to the betrayal, malice, hypocrisy, and dishonesty he saw from his loved ones. The difficulties and internal experiences he endured in the path of strong faith, honor, and chastity are described.

***Key words:** letter, retrospective plot, Cholikushi, education of the girls, “oq pes”, truthfulness, prodigal child, perseverance, death, door to happy days*

KIRISH

O’zbek adabiyotida ayollarga bag’ishlab yozilgan asarlar talaygina. Bu mavzuda qalam tebratmagan ijodkor bo’lmasa kerak. Ayniqsa, ayollarning ichki kechinmalarini ifodalash, tasvirlash qiyin masaladir. Buni faqat mahoratli yozuvchi-shoirlargina uddalay oladilar. Chunki ayol zoti tabiatan murakkab yaratilgan shaxs. Uning xohish-istakalarini, tuyg’ularini payqay olish har doim ham oson kechmaydi. Lekin Iqbol Mirzo bu vazifani maromida ado eta oldi. Avvalo, uning she’riyatiga nazar tashlasak, sermahsul ijodkor ekanligiga amin bo’lamiz. Lekin u nasrda ham barakali ijod qilib ulgurdi. 2014-2017-yillarda shoir bilan bir xonada ish faoliyatini yuritgan publitsist, shoira Munira Ramazonova : “Iqbol aka tinib tinchimas odam edi. Hayotda ham, ijodda ham hech bir mavzuni chetda qoldirgan emas. Uning davra suhbatlarida, yosh ijodkorlar bilan uchrashuv jarayonlarida ko’p bo’lganman. Harakatchan, ilmga tashna ijodkor yoshlarni yaxshi ko’rar, erinmay ularga “O’tgan kunlar”, “Kecha va Kunduz” asarlaridan savollar berib sinardi”. Asarlardagi eng mayda detallarni ham katta mavzu, muammo darjasiga olib chiqa olardi. Uning

ilgariroq yozilgan “Zarb” asari sportchilar hayotini yoritishga bag’ishlangan. Hozir sevib o’qilayotgan “Bonu” romani ham ayol-qizlarning bugungi hayotdagi o’rni, yashash tarsi, kechinmalariga befarq bo’lmagan holda xalqqa bir o’rnak asar sifatida yaratilgan bo’lsa ajab emas”,-desa, shoirning suyuqli shogirti Masihulloh Madaminov ustozining ijodiy faoliyati haqida shunday deydi: “Ustoz ko’nglidagi bor gaplarini qog’ozga tushurar edi. Bir suhbatimizda shunday degan edilar: “Inson yoshi o’tgan sayin tuyg’ulari she’rga sig’may qoladi. Keyin prozaga o’tishga majbur bo’lasan kishi. Ijodkorning hayoti shunday. Yaratilgan nasriy asarlar mana shularning natijasidir. “Bonu” romaniga keladigan bo’lsak, bu qiz bunday mavzuda yirikroq nimadir yaratishimga bir turtki bo’ldi, xolos. Aslida kitobdagi hamma qiyinchilig-u, mushkulotlarni Bonu boshidan o’tkazmagan. Unda jamiyatdagi har bir ayol-qizning hayoti davomida bir marta bo’lsa ham o’zgalardan ko’radigan xiyonati, ikkiyuzlamachilik, ta’magirlik, kamsitilish, musofirlik, adolatsizlik kabilar tasvirlangan. Bu og’riqli nuqtalar faqat Bonuniki emas, zulm, aziyat chekkan barcha opa-singillarimiznikidir” Haqiqatdan ham yozuvchi birgina qiz misolida butun o’zbek ayollarining timsolini yaratdi. Bir so’z bilan aytganda, bu asar-barcha ayollarga bag’ishlangan asardir.

Atrofida ming yaxshi-yomon gap aylangan “Bonu” o’z tilining jozibasi, uslubning o’zgacha ekani bilan ajralib turadi. Roman boshdan oyoq maktub (telegram xabari) tarzida bitilgan bo’lib, g’arbda “epistolyar” deb ataladigan ko’rinishda yozilgan. Kitobxonni zeriktirib qo’ymaslik uchun suhbatlar qisqa-qisqa yoritilgan. Romanning syujet ko’rinishi o’ziga xos. Ya’nikim, asarning bosh qahramoni Bonu yoshlik davrlari haqida gapira turib, bolalik xotiralariga sakrab o’tib ketadi, yoki aksincha. Syujet silsilasining bunday xillma-xilligiga asoslanib, uni retrospektiv syujet desa bo’ladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

“Bonu” romani ko’plab kitobxonlar, izlanuvchi tadqiqotchilarga ham birdek manzur keldi. Qolaversa, Erkin A’zamning quyida keltirilgan fikrlari asar kuchini yana bir bor isbotladi: “Iqboljon, “Bonu”ni kecha o’qib tugatdim. Bayram kunlari uning ta’sirida edim. Kutganimizdan ziyoda, yashang! Dard, donolik, daqiq tasvirlar, til...Havasim keldi. “Choliqushi” yasabsiz. Bo’shashmang, inim!”

Asarning har jumlasida yozuvchining mahorati va asar uchun alohida tayyorgarlik ko’rgani seziladi. Asar faqat voqealar rivojidan iborat emas. Unda qochirimlar, o’xshatish, so’z o’yinlari kabi san’atlarni ko’rish mumkin. Ayniqsa, holatga mos mumtoz baytlar, ibratli hikoyalar, mashhurlardan g’azallar keltirilgani yozuvchining qalam kuchini isbotlaydi. Bundan tashqari asarning tugun bilan boshlangani, qahramon kimga “aka” deya murojaat qilayotganini bilish qiyinroq. Bu

usul asarga nisbatan kitobxonda kuchliroq qiziqish uyg'otadi. Buni o'zbek adabiyotida Oybekning "Qutlug' qon", Abdulla Qahhorning "Qo'shchinor chiroqlari"; Gogolning "O'lik jonlar" asarida ko'rish mumkin.

Asarning bosh qahramoni- Bonu. U oqko'ngil, sodda, husnda tengi yo'q, oila a'zolari ardog'ida o'sib kelayotgan bir ma'suma edi. Talabalik yillarida Olmos degan bir yigit bilan tanishadi va bir-biriga ko'ngil qo'yadi. Asarning bu qismi hayotiy voqealarga juda yaqin-tabiiy chiqqan. O'zbek ayollarida, ayniqsa, bu holat, ya'ni soddalik, oson ishonuvchanlik kuchli. Shuning uchun bo'lsa kerak, Bonu ham bu yigitga ishonib, boshidan ko'p qiyinchiliklarni o'tkazadi. Ko'p asarlarda qizlar yaqinlaridan ayrilsa, yaxshi ko'rgan insonidan panoh kutadi. Bonu ham ayni dadasidan judo bo'lgan kezlari Olmosga qattiq bog'lanib qoladi. Asar davomida Olmos yozuvchi tomonidan oliyanob, sevgini qadrllovchi inson qilib tasvirlanadi. Biroq uning aslida qanday inson ekani asar so'nggida ayon bo'lib, kitobxonga kutilmagan zarba beradi. Bonu juda qiyin vaziyatlarda qolganiga qaramay, o'zligini, iymonini yo'qotmadi. O'zbek oilalarida otalar qizlar tarbiyasiga alohida ahamiyat berishadi. Hamma mushkulotlar Bonuning dadasini o'limini kutib turganday edi. Birdaniga opalarining muomalasi o'zgartirgani, butun badaniga oq pes toshib ketgani bunga misol. Ayniqsa, shu dard qizning nazardan qolishiga sababchi bo'ladi. Qanchalik urinmasin bunga davo topa olmaydi. Qahramonlar o'ta qiyin vaziyatlarda qolishganda ularni tinglovchi yangi qahramonlar voqealar rivojiga qo'shilishi bu barcha asarlar uchun umumiy holat. Bonu uchun Huvaydo bobo yaratganning unga yuborgan tuhfasini edi. U faqat shu inson bilangina dardlasha olardi. Uni o'z otasidek qabul qilgandi. Vafotidan keyin ham uning haqqiga duolar o'qidi. Faqat o'zbek ayollarigina umuman qarindoshligi bo'lmagan insonlariga ham kuyunadi.

Bundan tashqari yozuvchi Bonuning yosh bo'lsa ham cho'tkesar, to'g'riso'z, ikkiyuzlamachilikni yoqtirmaydigan inson ekanini ko'rsatgan. U maktabda ishlagan paytida hokimiyatdan tekin kelgan kiyimlar uchun o'quvchilardan pul olmagan sababli ishdan bo'shatiladi. Lekin yosh boshi bilan kattalarning yuziga qo'rqmay haqiqatni ayta oladi. Bundan tashqari Rossiyada uysiz qolganda, fohishalik kabi qabih ishlarga chorlovchilar ham uning iffatini, iymoni sinab ko'rishdi. Lo'lilar qo'lida xizmatkor bo'lib ishlaganda, o'z jonini xafvga qo'yib, bolalarni qoplon itdan saqlab qolgani esa yana maqtovga sazovor. Ular Bonuga begona edi, biroq u o'zbek. O'zbeklarda bolaning begonasi bo'lmaydi.

Asarning kichik bir qismida akasining bobosi Bonuga meros qoldirgan ko'zachani sotib yuborgani, undan oldin ota hovligi sotish kabi gaplardan Bonuning xafa bo'lgani va meroslar uchun kuchi boricha kurshgani- unda ota-bobolarga bo'lgan qadriyati kuchliligidan dalolat beradi.

Asarning so'ngi esa kitobxonda Bonuga nisbatan yanada kuchliroq mehr uyg'onadi. Olmosning asl basharasining ayon bo'lishi-asarning kulminatsion qismidir. Bir patlar Bonuni sevaman deya jonidan kechishga tayyor Olmosning asl maqsadi ayon bo'ldi. U Bonudan o'z manfaati yo'lida foydalanmoqchi bo'lgan edi(o'zi uchun badavlat tanishlar orttirish) Lekin soddagina qiz buni sezmagan. Shunchalik sevgan edi-ki, yozgan smslarini hatto daftarga ko'chirib qayta-qayta o'qirdi. U meni sevardi, faqat ota-onasining ra'yini qaytara olmadi deb o'ylardi. Ba'zida Olmos unga uylanmaganidan xursand bo'lar, badanidagi dog'lari bilan ko'cha-ko'yda uni uyatga qo'yishi haqida o'ylab xavotirlanardi. Asar so'nggida ham Olmos o'zining razil kimsa eknaligini yana bir bor isbotladi. Bonu endigina tinib-tinchib, onasi, o'zi uchun yashayman deb turgan paytda Olmos xotini, do'sti bilan birgalikda "saronman" davolanishga pul kerak deya, do'sti orqali mehribon qizning bor-budini shilishga urinadi. Soddagina Bonu esa bularga oson ishonadi. Bularning hammasi yolg'on ekani keyinroq ma'lum bo'ladi. Ushbu vaqt davomida Bonu yana o'sha eski xotiralarga qaytadi, unga rahmi keladi. Lekin bu xavotir yolg'on fosh bo'lgunga qadar davom etdi. Asarning shu qismida ham u Ibrohim G'afurov aytganday, favqulodda matonat ko'rsatdi" Bonu Ayubdan ham ko'proq yengish, chidash, ko'tarish, qariyb ilojsiz sinov-sinoatlarga duch keldi. Yengib o'tish, omon qolish imkonsiz bo'linb ko'ringan holatlarda ham u favqulodda matonat ko'rsatdi" U hech kimdan xafa bo'lmadi. Ayollar tilida ko'p uchraydigan qarg'ish so'zlarni ham ishlatmadi. Sabr qildi. Hatto Olmosning kasal emasligini bilganda ham "xudoga shukur" deyishga kuch topa oldi. Taniqli ayol yozuvchi Zulfiya Qurolboy qizi "Ayol" hikoyasida Nazokat "Men yaqin orada o'ladigan odamga o'xshamayman. O'zimni juda yaxshi his etyapman" deb o'limi yaqin bo'lsada, o'zini ovutgan edi. Bonu ham balki, o'limi yaqin bo'lmasa ham o'lim changgalidan bir necha marotaba qaytib, shu so'zlarni o'z-o'ziga takrorlagan bo'lsa ajab emas. U doim odamlarga yordam berishni istar, odamiylik hislatlarini isbotlagisi kelardi. Hatto Rossiyada yashagan vaqtlarida qanchadan-qancha odamga yordam qo'lini cho'zaman deb qamoqxonada eshigidan qaytdi. Lekin odamzot sabr bilan hammasini yenggadi deganlariday, Bonu ham g'alaba qildi. Hayoti yaxshilandi, u uchun ham baxtli kunlar eshigi ochildi. Badanidagi dog'lar ham ketib, oldingiday husnga kirdi. U "Men endi hamma teng bo'lgan joyga ketaman",-dedi. Chunki yozuvchi Bonuning keying taqdirini kitobxonning o'ziga xavola etdi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, "Bonu" romani qahramoni bugun barchaga birdek namuna bo'ladigan ayol obrazidir. Uning boshidan o'tkazgan qiyinchiliklari garchi oddiydek tuyulsada, bu sinovlar oldida taslim bo'lmagani uning

metin irodasini, sabrini ko'rsatdi. U bizga haqiqiy o'zbek ayoli siymosini yaratdi. O'ylayamki, bu asarni har bir qiz, ayol mutoalaa qilishi kerak. Zero Bonuning ko'rsatgan jasoratlari barchaga birdek o'rnak bo'lsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Iqbol Mirzo "Bonu" 278 bet, Sharq nashriyoti 2018
2. Zulfiya Qurolboy qizi "Ayol".-T. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa uyi, 2005
3. Iqbol Mirzoning hamkasbi Munira Ramazonova bilan 2023-yil 27-oktabrdagi suhbatdan foydalanildi
4. Iqbol Mirzoning shogirti Masihulloh Madaminov bilan 2023-yil 28-oktabrdagi audio suhbatdan foydalanildi